

Græsningsselskab med får

Demonstration af mobil naturpleje med får i bornholmske skovområder
Projektrapport til demonstrationsprojekt støttet af
Direktoratet for FødevarerErhverv
Projektleder Jan Seerup
Konsulent og forfatter Annette Holmenlund
1. maj 2004 - 30. april 2006

Indhold del 1

2004

Indhold del 1.....	2
Deltagere.....	3
Forudsætninger i 2004.....	4
Fårebesætninger	4
Arealer	4
Kørsel, hyrning, vanding og fåretransport.	8
Græsningsplan.....	9
Effekt af afgræsning.....	12
Udgifter til afgræsning 2004	13
Konklusion af 2004:.....	14
Erfaringer som generelt bør gælde afgræsning	14
Demonstrationer 2004 og 2005	15

Deltagere

Projektleder
Fåreavler Jan Seerup
Bjergebakkevejen 2
Vestermarie
3700 Rønne
E-Mail Jan.Seerup@get2net.dk
56999143
60262870

Projektdeltager
Fåreavler Kenn Strøby
Almindingsvej 16
3720 Åkirkeby
E-mail dahlbeck@mail.dk
Mobil 23 43 41 60

Projektdeltager
Skovfoged Tommy Hansen
Bornholms Statsskovdistrikt
56 90 10 22 tha@sns.dk mobil tlf. 21 76 86 14

Projektdeltager
Skovrider Tom Nielsen
Ekkodalsvejen 2, 3720 Åkirkeby
Tlf. 56 90 10 25 tom@sns.dk Mobil tlf. 20 10 28 06

Projektformidler, botaniker og fotograf
Naturvejleder, Biolog Finn Hansen
Natur Bornholm
Grønningen 30
3720 Åkirkeby
Finn.hansen@naturbornholm.dk
56 940 407, mobil 29 27 59 63
finn.hansen@naturbornholm.dk

Projektkonsulent og forfatter
Annette Holmenlund
Engskovgård 38
8541 Skødstrup
Arholm@tiscali.dk
86 979 717
24 859 917

Forudsætninger i 2004

Fårebesætninger

Jan Seerups fårebesætning bestod i 2004 af 120 Gotlandske Pelsfår, der havde læmmet i april og fået 150 lam, der alle kom med ud i naturplejen.

Kenn Strøbys besætning bestod af 65 voksne moderfår og 40 gimmere født i januar. Vædderlammene blev hjemme til færdigfedning og gimmerlammene var allerede fravænnnet inden de kom ud i naturpleje.

Arealer

Det er første gang at Hammershus (14 ha) kommer ind som fåregræsningsareal og det er både Statskoven og Natur Bornholms største interesse at få frilagt ruinen samtidig med at de spændende plantesamfund bevares. Derfor bliver Hammershus inddelt i 4 parceller, Paddesænkken, Vestskråningen, Mølle dalen og Udsigten (se også beskrivelsen af 2005).

Det mobile hegnstråd rulles lettest ind og ud, hvor der er fast vejbid. Især ved indrulning, når kæden skal trække rullerne til eltråden. Hegnet egner sig ikke, når man skal hegne i gamle skovområder med træstubbe og mosehuller, eller hvis der er klipper.

Der hegnes indtil Vestskråningen ind til de meget interessante forekomster i Mølledalen F.eks. Enblomstret Fladbælg, en sjælden bælgplante undgår ikke fårenes interesse. Derfor bliver dens forekomster fredet indtil 10. juni, hvor den har nået at sætte frø.

Svalerod er giftig men nippes kun lidt

Jan og Kenn sætter projektets mobile fårehegn op. Dette viser sig at tage mange timer, fordi der er klippegrund og meget stejlt fra Hammershus Vesttårn og ned imod havet. De finder hurtigt ud af at mobilt fårehegn er lettest at opsætte, hvor man også kan køre, og hvor pælene kan sættes i muldjorden. Men det lykkes trods stort besvær.

Hammerknuden (100 ha) har været græsset af Jan Seerups besætning siden 2003. Der er meget græs, og der er kun kort vej at flytte fårene. Derfor bliver fårene flyttet til Hammerknuden, når græsset er ædt på Hammershus. Hammerknuden er ikke med i dette års tidsberegninger, men kommer med som projektareal i 2005.

Det blev besluttet at Kenn Strøbys får i eftersommeren skulle forsøge at bekæmpe Bjerg Rørhvene, der er en tuedannende plante, som vokser i skovlysningerne på skovarealer i Almindingen. Arealet bliver indhegnet af mobilt hegn. Det sene tidspunkt skyldes frygt for at fårene skal nippe sjældne urter, inden de når at blomstre. Det viser sig at være en fejldisposition at vente til Bjerg Rørhvene er sej og næringsfattig.

Kørsel, hyrddning, vanding og fåretransport.

Til Hammershus har Jan og Kenn hhv. 25 og 30 km. Det tager altså cirka en time at køre op og tilse og vande fårene. Der køres derfor mange kilometer i de dieselslugende firhjulstrækkere.

Jan Seerup har adgang til at låne en dobbeldækkertrailer med plads til 45 får, og han står derfor selv for transporten af fårene. Han har en firhjulstrækker, som sjældent sidder fast.

Vandet transporterer Kenn Strøby på en trailer indkøbt af projektet. Jan og Kenn har hver sin hyrdehund Bølle og Sponsor til hjælp ved flytninger og tilsyn. De er begge erfarne hunde og ganske uundværlige.

Græsningsplan

5. maj Kenn Strøby lukker 29 får uden lam ind i Paddesænten. Her går de snart i gang med at æde Ramslæg

15. maj er græsset godt i vækst og Jan Seerup lukker 120 Gotlandske Pelsfår og 150 lam ind.

1. juni er alt ædt op på Vestskrånningen og Paddesænten på grund af tørke og derfor lukkes fårene ind i Mølledalen, selv om der helst skulle gå 10 dage mere for de sjældne planters skyld. I Mølledalen er der masser af Vild kørvel som hurtigt gnaves ned. Fårene tager også villigt ramslæg.

7. juni lukkes der op til Udsigten

20. juni kommer alle 65 kødfår + 40 kødgimmere og 120 Pelsfår og 150 lam til Hammerknuden. Sommeren er nu våd og fårene kan dårligt følge med græsset. Pelsfårene bliver her indtil 25. september.

25.juli flyttes Kenn Strøbys kødfår til Hammershus, hvor de skal tage lidt på inden vædderne indsættes 6. august.

12. august flyttes hele Kenn Strøbys besætning til Almindingen, hvor der græsses Bjerg Rørhvene i et sumpet areal. Det viser sig at Bjergørhvene er en sej plante, som skærer hul i fårenes klovspalter. Det resulterer i, at den største vædder bliver halt og må tages hjem og behandles for klovetændelse med antibiotisk spray.

Den 28. august flyttes Kenns får til Pindeløkkegård. Her er god græsning. Her observeres dog efter kort tid halthed hos mange gimmere og en del af fårene. Lammene fanges og det viser sig, at huden mellem klovene har fået læsioner.

Disse har åbnet adgang til nekrosebakterier, der æder sig ind i det beskadigede væv. Det kræver en gennemgang af alle fårene og de, der halter lidt, bliver behandlet med antibiotisk (blå kvæg) spray. De stærkt medtagne og virkelig halte får ydermere indsprøjtning af antibiotika for at bekæmpe bakteriernes angreb af klovene. Det viser sig heldigvis at der ikke er tale om ondartet klovsyge, der er meget tabsvoldende og især udbredt i udlandet. Sygdommen er forårsaget af samme bakterier som kvæggets klovsbrandbylder.

Vi fik bugt med sygdommen (godartet klovsyge) på grund af

Flytning fra smittede arealer
Hurtig behandling af smittede/smittespredende dyr.

11. september flyttes Kenn Strøbys besætning til frøgræsmarker. Der er udbudt 64 hektar til en pris af 200 kr. pr. ha, som Jan og Kenn's får afgræsser sammen.

13. august sendes Jan Seerups 150 lam hjem til færdigfedning. De bliver i løbet af vinteren afsat som Hammershuslam.

25. september afgræsser de 120 Pelsfår Hammershus. Her er en del episoder, hvor fårene løber ud på grund af en låge, der ikke lukker ordentlig. Det koster masser af tid og hyrdearbejde.

15. oktober er Pelsfår og væddere atter borte fra Hammershus og de sættes ind for at afgræsse 24 ha frøgræs sammen med Virksomhed Bornholms Naturplejeprojekt. Her skal i alt bruges 600 får.

15. november sættes Jan Seerups 130 får atter tilbage på Hammershus.

6. december tages fårene hjem på stald. Hvor de klippes. Jans får er ret magre og skal æde meget for at komme i huld til læmningen.

Effekt af afgræsning

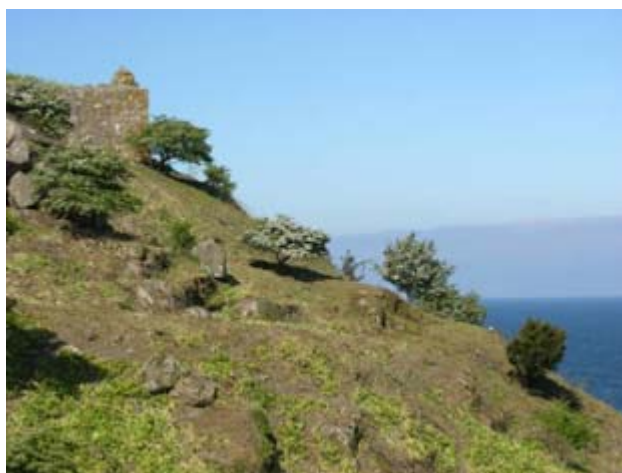
Som det ses af billedet fra efteråret, er der græsset godt i bund, hvor der førend var vildnis. Biologerne er meget tilfredse med dette. Det ser ud til at fårene foretrækker: Vild Kørvel, Ramsløg, skud på vedvækster såsom slåen, ask, røn, brombær m.m. Tagrør ædes så langt fårene kan nå ud i paddesænken.

Græsset nippes i bund og danner et tæppe efter endt græsning.

Den store stygge ulv er nu Ørnebregne, som er giftig. Den er virkelig invasiv i nye rydninger. Det kræver 3 slåninger pr. år at holde den nede, så det giver mere arbejde end vi havde regnet med. Svalerod blev ikke afgræsset. Vi erfarede at Slåen efter fældning var slem til at vikle sig ind i fårenes uld. Derfor blev nyfældet slåen brændt af følgende år.

Får æder ask

paddesænken ryddet

Selv bregner blev ædt

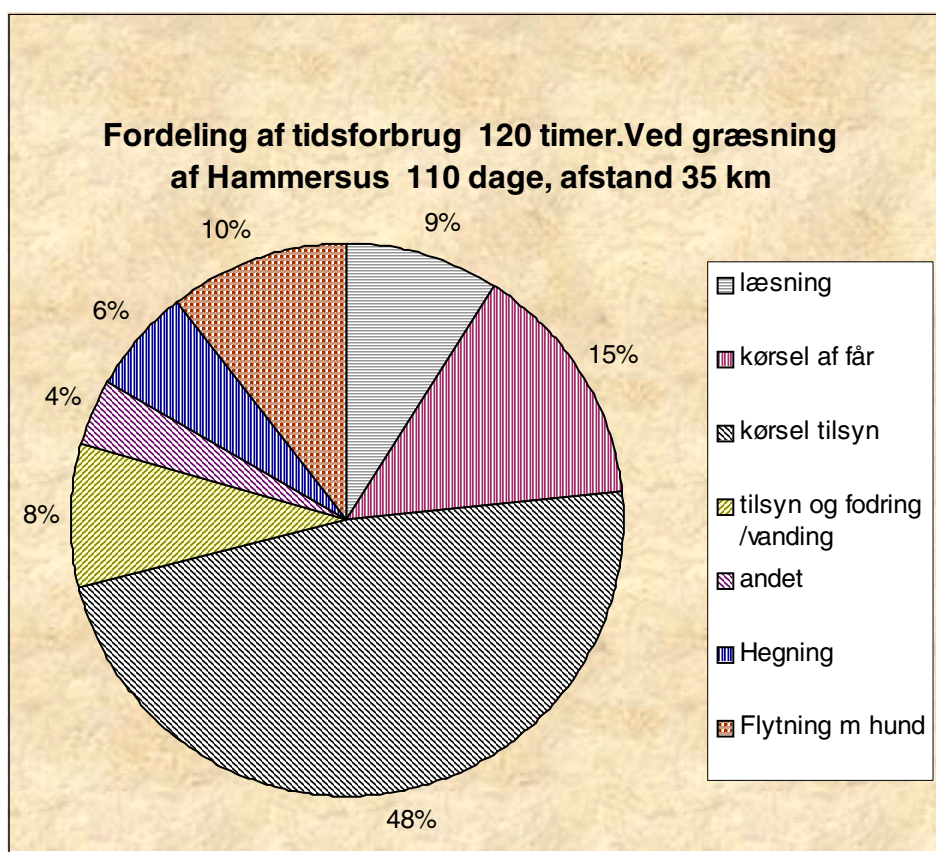
Vild kørvel ædt udenfor nulparceller

Udgifter til afgræsning 2004

Det er svært at styre ilægning med får i naturpleje. Man er nødt til at have flere væddere inde og kender derfor ikke faderen til sine lam. Det er svært at styre fodringen i forbindelse med ilægning for at stimulere at der løsnes nok æg hos de brunstige får til at sætte 2 lam.

Derfor kan naturgræsning koste færre producerede slagtelam for fårehyrden. En reduktion på 0,5 lam i gennemsnit. Svarer til ca. 250 kr. pr moderfår. Afskrivning af mobilt fårehegn, trailer og skilte med 20 % koster ca. 9.000 pr år.

Det har taget hyrderne 120 timer at tilse dyrene på Hammershus. Skulle hyrderne have timeløn svarer dette til 24.000 kr.

- Der er ædt ca. 16.000 foderenheder på Hammershus. Sættes værdien til 0,4 kr. pr. FE svarer det til 6400 kr.
- Mister 200 moderfår 0,5 lam svarer det mindst til 5.000 i mistet indtægt.

Et bud på hvad afgræsningen af Hammerhus koster hyrden:

Kørsel	9000
Trailerleje	6000
Afskrivning af hegn	9000
Tab af lam	5000
Arbejds løn	24000
<u>I alt</u>	<u>53000</u>

Konklusion af 2004:

Erfaringer som generelt bør gælde afgræsning

- Der skal være store indhegninger til perioder omkring ilægning, så fårene ikke taber fostre på grund af stress ved flytning. Stressfaktorer er hund, mennesker, samt sammenklemninger og kørsel i trailer.
- Får bør kun flyttes ud om foråret og hjem om efteråret, hvis man ikke skal køre alle pengene op. Resten af året bør de flyttes på deres 4 ben med hyrde og hunde og eventuelt hyrdernes heste.
- Man bør anvende udsætterfår til at danne bagtrop og græsse det sidste efter som ikke giver næring nok til produktionsfårene. Goldfårene kunne måske lige tage det sidste så f.eks. Ørnebregnerne var blevet ryddet i foråret.
- Slagtelam skal hjem i august inden de taber tilvækst. Så er de langt lettere at gøre færdige uden bemærkninger om fedme.
- Dagligt tilsyn kan lettest foretages af lokale beboere, med interesse for får
- Vand tappes lokalt, hvis det ikke forefindes naturligt på græsningsarealet.

Store sammenhængende arealer, der afgræsses kunne blive gode og lette at få overblik over i fremtiden. F. eks Slotslyngen, Hammershus, Hammersholm og Hammerknuden ejes alle af statsskoven. En forvalter på Hammersholm kunne overvåge alle arealer, hvis han/hun var uddannet hyrde.

Demonstrationer 2004 og 2005

21. juli 2004 kl. 19.00 på Hammershus ca. 50 deltagere. Politikere, landboforening, statskovfolk, naturvejledere og andre interesserede. Indbydelse findes som bilag Appetitvækker i artikel i Bornholms tidende

2005

4. juni DSB Præsentation af Hammershuslam hyrdehunde og hesteopvisning på Hammershus

17. juni 2005 Nordiska Kulturlandskabsforbundet rundvisning og hyrdehundeopvisning 50 deltagere

25. juli 2005 kl. 19.00 Demonstration af naturpleje ved Hammerfyret.

Presseomtale 2004

Adskillige artikler i Bornholms tidende blandt andet hel side 10. maj 2004

TV2 Bornholm udsendelse derudefra et kvarter ved udlukning af fårene

Helsides artikel ved Marianne Fogtmann Dansk Landbrug uge 29, 2004

Artikel Tidsskrift for Dansk Fåreavl marts 2005

Artikel sendt til Nordiska Kulturlandskabsforbundet februar 2006

Udstilling

Påskan Natur Bornholm 4. april til 4. juli 2006

Pjece Hammershuslam uddelt af håndværksslagteren